

Łukasz Kosiński

Biblioteka w klasztorze na Ionie w VII wieku na podstawie dzieł Opata Adamnana

Słupskie Studia Historyczne 20, 9-21

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ŁUKASZ KOSIŃSKI

UMCS LUBLIN

BIBLIOTEKA W KLASZTORZE NA IONIE W VII WIEKU NA PODSTAWIE DZIEŁ OPATA ADAMNANA

Klasztor na Ionie, w którym żył i tworzył święty Adamnan, był jednym z ważniejszych zgromadzeń zakonnych w Europie Zachodniej od VI do VIII wieku. Z niego to wyszło wielu przyszłych nauczycieli na dworach królewskich, jak też niezliczone rzesze opatów, a na nauki wysyłane były tam nieraz także dzieci poszczególnych władców. Starając się zrekonstruować bibliotekę klasztorną, z której czerpali zarówno nauczyciele, jak i przebywający tam uczniowie, dowiedzieć się możemy więcej o przepływie tradycji intelektualnych we wczesnośredniowiecznej Europie. Spowodowane jest to faktem, iż mnisi pochodzący z Iony przyczynili się także do chrystianizacji niektórych ludów żyjących w Galii czy Germanii, a uczeni irlandzcy mieli również silną pozycję na dworze władców karolińskich. Dlatego odpowiedź na to ważne pytanie odnoszące się do zbiorów przechowywanych wtedy na Ionie, może ułatwić zrozumienie podstaw kultury europejskiej we wczesnym jej stadium.

Zanim jednak przejdziemy do analizy dzieł opata Adamnana, starając się jednocześnie odnaleźć inspiracje jego prac, istotne będzie przedstawienie choćby najważniejszych kart z życia mnicha, tak by opisywaną przez nas twórczość osadzić w odpowiednim kontekście historycznym.

Adamnan urodził się w 624 roku w Drumhome w Donegal, w Irlandii. Miejscem narodzin świętego miał być południowy skraj półwyspu Inishowen¹. Rok 624 znajduje także potwierdzenie w rocznikach irlandzkich², stanowiących zdecydowanie najważniejsze źródła, jakimi dysponujemy w kwestii ustalenia chronologii poszczególnych zdarzeń. Z całą pewnością imię nadane przyszłemu opatowi Iony na chrzcie stanowi zdrobnienie od Adam. Ojcem Adamnana był Ronan mac Tinne, czołowa postać w kra-

¹ J.J. Ó Riordáin, *Early Irish saints*, Dublin 2001, s. 69.

² *The Annals of Ulster 624*, [w:] Corpus of Electronic Texts (dalej: CELT), www.ucc.ie/celt/published/T10001A/index.html (dostęp 13.04.2013 r.); *Chronicon Scotorum 624*, [w:] CELT, www.ucc.ie/celt/published/T100016/index.html (dostęp 13.04.2013 r.); bądź rok później. Por. *The Annals of Inisfallen 625*, [w:] CELT, www.ucc.ie/celt/published/T100004/index.html (dostęp 13.04.2013 r.); *The Annals of Tigernach 625*, [w:] CELT, www.ucc.ie/celt/published/T100002A/index.html (dostęp 13.04.2013 r.).

inie Sereth, zwanej też Tir Aedha³, która leżała na terenie dzisiejszego hrabstwa Donegal. Jego matką była natomiast Ronnat pochodząca, tak jak jej mąż, z jednej z bocznych linii rodu Ui Neill, zwanej Cenel nEnda⁴. Adamnan był więc wysoko urodzony, a przynależność poprzez ojca do rodu Cenel Conail świadczyć może, iż w przyszłości on miał szanse na objęcie tronu w Irlandii. Nie zagłębiając się jednak bardziej w niniejszy problem, zaznaczyć jedynie należy, że konieczność zrzeczenia się znacznego majątku przez przyszłego świętego stanowi bardzo popularny motyw hagiograficzny.

Nie jest pewne, kiedy Adamnan wstąpił do klasztoru na Ionie. Zdania badaczy są w tej kwestii podzielone⁵, a źródła nie dają jednoznacznej odpowiedzi. Ważne jednak, iż od początku wychowywany był w kulcie świętego Kolumby Starszego⁶, założyciela Iony, gdyż to w którymś z jego klasztorów pobierał pierwsze nauki. Miejsce początkowej edukacji Adamnana mogło być zresztą nieprzypadkowe, bowiem także święty Kolumba należał do rodu Cenel Conail.

Pierwsze pewne informacje o przebywaniu Adamnana na Ionie pochodzą z czasów pełniącego swą posługę od 669 roku opata Failbhe, z którym łączyły Adamnana silne relacje. Większość badaczy jest zgodna, iż Adamnan został zwierzchnikiem tegoż zgromadzenia w 679 roku, jako dziewiąty przełożony Iony, a zaczął sprawować obowiązki po śmierci opata Failbhe⁷. Pokrewieństwo z Kolumbą z pewnością ułatwiło mu objęcie tejże funkcji. Przed Adamnanem, a po Kolumbie, opatami byli: Baithene (zm. 600), Lasren (zm. 605), Segene (zm. 652), Cummene (zm. 669) i Failbhe (zm. 679), którzy również należeli do rodu północnych Ui Neill⁸.

Na marginesie warto jeszcze zaznaczyć, iż Adamnana łączyły silne relacje z królem anglosaskim Aldfrithem, władcą Northumbrii, który w dzieciństwie najpewniej był jego uczniem na Ionie. Dobre stosunki z Aldfrithem (najpewniej zadedykował mu jedno z analizowanych w niniejszym tekście dzieł – *De locis sanctis*), jak też działalność dyplomatyczna na rzecz Finnachty, arcykróla Irlandii w latach 674-695, polegająca na uwolnieniu jeńców irlandzkich z niewoli anglosaskiej⁹ przyczyniły się do wysokiej pozycji Adamnana na irlandzkiej scenie politycznej pod koniec VII wieku. Dziewiąty opat Iony znany jest najbardziej z nadania „Lex Innocentium”¹⁰, prawa niewinnych, które chroniło kobiety, starców oraz młodych kleryków przed niebezpieczeństwem wojny.

³ Jeszcze inaczej podawał J.J. Ó Riordáin, który pisał, iż Adamnan pochodził z Cenel Conail (mogła być to jednak zarówno nazwa rodu, jak też krainy, która do owego rodu należała). Por. J.J. Ó Riordáin, *Early Irish saints...*, s. 69.

⁴ R. Sharpe, *Introduction*, [w:] *Adomnán of Iona, Life of St Columba*, ed. by R. Sharpe, London 1995, s. 44.

⁵ J. Sokolski, *Wizja Adamnana*, Wrocław 2002, s. 16; J.J. Ó Riordáin, *Early Irish saints...*, s. 69; W. Falarski, *Podróże po Irlandii monastycznej*, Poznań 2003, s. 155.

⁶ Żyjącego w latach 521-597.

⁷ J.J. Ó Riordáin, *Early Irish saints...*, s. 70; M. Dillon, H. Chadwick, *Ze świata Celtów*, tłum. Z. Kubiak, Warszawa 1975, s. 255. Jedynie Wojciech Falarski podaje błędnie, iż był to rok 687. Por. W. Falarski, *Podróże po Irlandii...*, s. 131.

⁸ R. Sharpe, *Introduction...*, s. 35-42.

⁹ M. McNamara, *Monastic Schools In Ireland and Northumbria before A.D. 750*, „Milltown Studies” 1990, vol. 25, s. 30; T. O’Loughlin, *Celtic Theology, Humanity, World and God in Early Irish Writings*, London 2000, s. 72.

¹⁰ Ustanowionego na synodzie w Birr w 697 roku.

Święty Adamnan uznawany jest także za pierwszego wielkiego reformatora Kościoła celtyckiego w duchu rzymskim. Zmiany te dotyczyły w szczególności obliczania daty Wielkanocy¹¹ oraz kształtu noszonej przez mnichów tonsury. Obie te kwestie pozostawały istotnymi punktami sporu między duchownymi celtyckimi a rzymskimi we wczesnym średniowieczu. Adamnan zmarł na Ionie w 704 roku. Datę tę potwierdzają zarówno *Roczniki Ulsterskie*, jak też *Roczniki z Inisfallen*¹².

*

Ważne miejsce wśród wczesnośredniowiecznej literatury zajmują opisy podróży do Ziemi Świętej¹³. Autorem jednego z nich zatytułowanego *O miejscach świętych* (*De locis sanctis*) był właśnie święty Adamnan. Niezwykle dokładny opis drogi do Jerozolimy, wszystkich etapów podróży, jak też samego świętego miasta nie jest jednak zapisem osobistych przeżyć świętego z Iony. Adamnan, jak się zdaje, nigdy nie opuścił Wysp Brytyjskich¹⁴, dlatego też dzieło to jest raczej echem opowieści, jaką przedstawił Adamnanowi biskup galijski Arkulf¹⁵, który z powodu sztormu wyładował na Ionie i tam znalazł schronienie¹⁶. *De locis sanctis* powstało najpewniej w obrębie lat 679-686, w czasie, gdy Adamnan był już opatem Iony (o czym wspomina w swym dziele¹⁷), ale przypuszczalnie przed jego pierwszą podróżą do Northumbrii, która, jak wiemy, nastąpiła w 686 roku¹⁸.

*De locis sanctis*¹⁹ składa się z trzech ksiąg. Pierwsza z nich opisuje podróż do Palestyny i Syrii. Zamieszczono w niej także wiele cennych informacji odnoszących

¹¹ Adamnan, [w:] M.J. Szymusiak, M. Starowieyski, *Słownik wczesnochrześcijańskiego piśmiennictwa*, Poznań 1971, s. 15.

¹² *The Annals of Ulster 704*, [w:] CELT, www.ucc.ie/celt/published/T10001A/index.html (dostęp 13.04.2013 r.); *The Annals of Inisfallen 704*, [w:] CELT, www.ucc.ie/celt/published/T10004/index.html (dostęp 13.04.2013 r.).

¹³ J.J. Ó Ríordáin, *Early Irish saints...*, s. 70.

¹⁴ Źródła milczą na temat dalekich podróży Adamnana.

¹⁵ Dzięki dokładności Adamnana wiemy również, iż z początku spisywał on opowiadania biskupa Arkulfa na tabliczkach (wykonanych z wosku), a dopiero później przepisał wszystko na pergamin. Por. D. Ó Cróinín, *Irlandia średniowieczna 400-1200*, tłum. J. Szaciłło, Warszawa 2011, s. 237. Adamnan wniósł tę informację do wstępu swego dzieła. Por. Adamnan z Hy, *De locis sanctis. Wprowadzenie*, [w:] *Do Ziemi Świętej: najstarsze opisy pielgrzymek do Ziemi Świętej IV-VIII wiek*, oprac. P. Iwaszkiewicz, Kraków 2010, s. 244.

¹⁶ Adamnan z Hy, *De locis sanctis...*, s. 238; Adamnan, [w:] C.V. Manzanares, *Pisarze wczesnochrześcijańscy I-VII w.*, tłum. E. Burska, Warszawa 2001, s. 11. Manzanares zaznaczył tam, iż Arkulf po swej pielgrzymce do miejsc świętych odbył kolejną na Ionę, gdzie opowiedział o wszystkim Adamnanowi.

¹⁷ Adamnan z Hy, *De locis sanctis*, III 5-6..., s. 310.

¹⁸ Adamnan z Hy, *De locis sanctis*, Wstęp..., s. 239.

¹⁹ Źródło to przetłumaczone zostało na język polski. Cały tekst znaleźć można w: *Do Ziemi Świętej...* Fragmenty dzieła umieszczone zostały także w: A. Bober, *Anglia, Szkocja, Irlandia. Teksty źródłowe do historii Kościoła i patrystyki I-IX wiek*, Lublin 1991, s. 38-42. Andrzej Bober szczególną uwagę zwrócił na opis profanacji obrazu Matki Boskiej. Por. tamże, s. 41.

się do Jerozolimy²⁰. W drugiej księdze Adamnan dużo miejsca poświęca opisowi Betlejem, Hebronu oraz Jerycha²¹. W trzeciej części swego dzieła mnich z Iony podaje liczne szczegóły dotyczące Konstantynopola²².

Analizując *De locis sanctis*, na pierwszy rzut oka widać olbrzymie zainteresowanie architekturą, jakie wykazuje autor tego dzieła. Wiedza Adamnana pod tym względem jest naprawdę obszerna, musiał znać więc najpewniej dzieło *O budowlach* Prokopiusza z Cezarei. W tekście opata z Iony zamieszczono nie tylko szczegółowe opisy budowli znajdujących się w Ziemi Świętej, ale także liczne cenne szkice²³. W wielu wypadkach opisy Adamnana są bardziej szczegółowe niż te pochodzące z innych źródeł z tego okresu²⁴. Dla przykładu podać można, że Adamnan przytoczył dokładny obraz Hebronu, mimo iż Arkulf zaznaczył, że widział tylko ruiny tego miasta. Nie jest więc pewne, skąd święty zaczerpnął niniejszy opis²⁵. Możliwe, iż inspirował się między innymi listem 108 świętego Hieronima oraz twórczością Grzegorza z Nysy, a w szczególności jego przedstawieniem Jerozolimy zawartym w *O pielgrzymkach do Jerozolimy*. Adamnan przy niniejszym opisie czerpać mógł także z dzieła Anonima z Piacenzy, które powstało w VI wieku. Możemy zaś stwierdzić bezpośrednią korelację między przedstawionym w *De locis sanctis* planem świątyni w Jerozolimie a obrazem w *Expositio psalmorum* pióra Kasjodora²⁶. O wpływach irlandzkich żywotów świętych na powstanie *De locis sanctis* świadczy choćby podobieństwo niektórych opisów Adamnana z tymi znajdującymi się w *Vita Secunda Brigidae* autorstwa Cogitosusa. Zwrócić należy również uwagę na ludową proveniencję wielu przedstawień, jak też stosowanie niekiedy konstrukcji językowych rzadko spotykanych w innych pracach²⁷. Adamnan pisał na przykład w pewnych miejscach swego dzieła w liczbie pojedynczej, a w innych zaś w mnogiej²⁸.

Mimo iż znaczna część *De locis sanctis* została zaczerpnięta z doświadczeń i wspomnień biskupa Arkulfa, nie był on jednak jedynym informatorem Adamnana przy tworzeniu ostatecznej wersji utworu. Poza opowiadaniem Arkulfa, opat Iony w dużym stopniu korzystał z Biblii²⁹, dlatego też według niektórych badaczy *De locis sanctis* rozpatrywać trzeba jako przykład egzegezy biblijnej, gdyż nie jest to zapis rzeczywistej podróży do Ziemi Świętej³⁰. Egzegetyczny charakter po-

²⁰ Adamnan z Hy, *De locis sanctis*, *Wstęp...*, s. 241.

²¹ Adamnan z Hy, *De locis sanctis*, *II 1...*, s. 274, *II 8...*, s. 278, *II 13...*, s. 281-282.

²² Adamnan z Hy, *De locis sanctis*, *księga III...*, *passim*.

²³ Adamnan z Hy, *De locis sanctis*, *Wstęp...*, s. 241-242.

²⁴ T. O'Loughlin, *Adomnán and Arculf: The case of an expert witness*, „Journal of Medieval Latin” 1997, vol. 7, s. 128.

²⁵ Tamże, s. 129. Por. Adamnan z Hy, *De locis sanctis*, *II 8-10...*, s. 278-280.

²⁶ D.A. Bullough, *Columba, Adomnán and the Achievement of Iona*, part I, „The Scottish Historical Review” 1964, vol. 43, s. 122.

²⁷ Adamnan z Hy, *De locis sanctis*, *Wstęp...*, s. 242-243.

²⁸ Adamnan z Hy, *De locis sanctis*, *I 1...*, s. 247; Adamnan z Hy, *De locis sanctis*, *II 1...*, s. 249.

²⁹ Adamnan z Hy, *De locis sanctis*, *Wstęp...*, s. 240.

³⁰ T. O'Loughlin, *Adomnán and Arculf...*, s. 128.

świadcza choćby fakt, iż wiele nazw zaczerpniętych zostało z greki i języka hebrajskiego³¹.

Dzięki łacinie stosowanej przez Adamnana zauważamy, iż oprócz Biblii, duży wpływ na jego twórczość miały także żywoty świętych Antoniego i Marcina z Tours, dzieła Wergiliusza i Grzegorza Wielkiego, jak też tradycja ustna, która trwała na Ionie³². Adamnan mocno inspirował się oprócz tego dziełem Hieronima *De situ et nominibus*, gdzie zapisał on: „Galgala. Haec est quam supra posuimus Golgol, ad orientalem plagam antiquae Ierichus cis Iordanem”. Autor *De locis sanctis* podał natomiast: „Galgal itaque, ubi Supra memorata fundata Est ecclesia, et orientalem antiqua Hiericho plagam”³³. Spośród dzieł Hieronima Adamnan korzystał też najpewniej z *Onomasticonu*³⁴, który był łacińskim tłumaczeniem pracy Euzebiusza z Cezarei. Adamnan formy nazw poszczególnych opisywanych przez siebie miejsc zaczerpnął właśnie z dzieł Hieronima³⁵. Dziewiąty opat Iony inspirował się również komentarzami do Ezechiela, czy komentarzami do Ewangelii św. Mateusza³⁶.

Zwrócić należy także uwagę na liczne powiązania między obrazem Jerozolimy u Adamnana a tym przedstawionym w *De Civitate Dei* Augustyna z Hippony, szczególnie próbując zidentyfikować miejsca przedstawione przez mnicha z Iony z ich biblijnymi odpowiednikami oraz porównując opis rezurekcji przeprowadzanych w tym mieście na cześć Chrystusa³⁷. T. O’Loughlin w jednej ze swoich prac dokonał zestawienia tekstu dzieła Adamnana z *Wulgatą*, dowodząc, że ta musiała być znana opatowi z Iony. Możemy także dojść do wniosku, iż Adamnan korzystał również z *Septuaginty*, jak też z *Vetus Latina* w odniesieniu do opisów ze Starego Testamentu³⁸.

De locis sanctis Adamnana zaliczyć należy do dzieł, których powstanie mocno inspirowane było Pismem Świętym. By potwierdzić tę tezę, konieczne będzie podanie kilku najbardziej charakterystycznych przykładów, które udowodnić mają dużą znajomość Pisma Świętego wśród mnichów z Iony.

Rozpocząć można choćby od Adamnanowego opisu Jerozolimy jako miasta będącego domem Boga i bramą do raj, który jest jawnym zapożyczeniem z Księgi

³¹ D.A. Bullough, *Columba, Adomnán and the Achievement of Iona*, part I..., s. 122.

³² J.J. Ó Riordáin, *Early Irish saints...*, s. 70.

³³ M. Gorman, *Adomnán’s De locis sanctis. The diagrams and the sources*, „Revue Benedictine” 2006, vol. 116, s. 26. Michael Gorman dokładnie porównał oba dzieła (s. 25-27) oraz inne prace Hieronima i *De locis sanctis* (s. 27-29).

³⁴ P.P. Ó Neill, *Celtic Britain and Ireland in the early Middle Ages*, [w:] *Libraries in Britain and Ireland*, ed. by E. Leedham-Green, T. Webber, vol. 1: *To 1640*, Cambridge 2008, s. 77.

³⁵ W. Berschin, *Biographie und Epochenstil in lateinischen Mittelalter*, Band 2: *Merowingische Biographie. Italien, Spanien und die Inseln im frühen Mittelalter*, Stuttgart 1988, s. 252.

³⁶ T. O’Loughlin, *The Latin version of the scriptures in Iona in the late seventh century: the evidence from Adomnán’s De locis sanctis*, „Peritia” 1994, vol. 8, s. 22-26.

³⁷ T. O’Loughlin, *The exegetical purpose of Adomnán’s De locis sanctis*, „Cambridge Medieval Celtic Studies” 1992, vol. 24, s. 41. O znajomości Państwa Bożego przez Adamnana świadczy także przedstawiona przez niego wizja pogrzebu, która zbliżona jest do tej opisaną przez Augustyna. Por. T. O’Loughlin, *The Latin version...*, s. 21.

³⁸ T. O’Loughlin, *The Latin version...*, s. 19.

Rodzaju³⁹. Adamnan w *De locis sanctis* nieraz powołuje się także bezpośrednio na Biblię, jak choćby wtedy, gdy przytacza słowa o proroku z Księgi Izajasza⁴⁰, czy też podpira własny wywód prawem boskim z Księgi Kapłańskiej⁴¹. Opat Iony odwołuje się również często do wydarzeń zaczerpniętych z Biblii, by dzięki temu nadać odpowiedni wydźwięk swojej opowieści. Tak było w przypadku opisu rzeki Jordan, w której ochrzczony został Chrystus⁴². Prezentując Nazaret, Adamnan korzystał zaś z Ewangelii św. Mateusza⁴³. W opowieści Arkulfa znajdziemy także odwołania do Ewangelii św. Łukasza, na przykład w przedstawieniu pasterzy, którzy dostąpili „Jasności Bożej”⁴⁴.

W powyższych fragmentach dostrzec można także większe docenianie u Iroszkotów Biblii, niż widoczne to było choćby w przypadku wizygockiej Hiszpanii czy też wielu innych obszarów znajdujących się dawniej w zasięgu Imperium Romanum. Tłumaczyć to należy faktem, iż tereny chrześcijańskiego świata, które nigdy nie znalazły się pod kontrolą Rzymu, łąciny uczyły się właśnie od Kościoła. W ich przypadku Biblia była więc nieodzowna⁴⁵.

By zamknąć spis dzieł zgromadzonych w bibliotece Adamnana, z których autor ten korzystał przy pisaniu *De locis sanctis*, dodać trzeba, iż nieobca była mu także praca Izydora z Sewilli *De natura rerum*⁴⁶. Opis portu w Aleksandrii dowodzi przyswojenia przez niego tekstów Hegesippusa, a skądinąd wiemy także, iż Adamnan znał również *Eneidę* Wergiliusza⁴⁷. Zgrabne wykorzystanie znacznej liczby dzieł przytaczanych przez świętego opata z Iony świadczy o jego dużej erudycji oraz o wysokim poziomie edukacji w tym ośrodku monastycznym⁴⁸.

Dużego znaczenia *De locis sanctis*, jak też całego księgozbioru Iony, dowodzi również to, iż dzieło Adamnana przyjęte zostało wśród elit intelektualnych wczesnośredniowiecznej Europy. Wiadomo bowiem, iż przekazał on swą pracę królowi Aldfrithowi podczas pierwszej wizyty na jego dworze⁴⁹. Wiemy także, że władca oddał je następnie komuś ze swego najbliższego otoczenia⁵⁰, nakazując jego rozpowszechnienie. Sam mnich z Iony miał być natomiast sowiec wynagrodzony za swe dzieło⁵¹. Informacje te przekazuje nam Beda Czcigodny, który również znał doskonale *De locis sanctis* pióra Adamnana z Hy. Beda czerpał bowiem z pracy Adamnana podczas

³⁹ T. O’Loughlin, *Celtic Theology...*, s. 82.

⁴⁰ Adamnan z Hy, *De locis sanctis*, I 2..., s. 251-252.

⁴¹ Adamnan z Hy, *De locis sanctis*, III 4..., s. 308.

⁴² Adamnan z Hy, *De locis sanctis*, II 16..., s. 284.

⁴³ Adamnan z Hy, *De locis sanctis*, II 26..., s. 290.

⁴⁴ Adamnan z Hy, *De locis sanctis*, II 6..., s. 277.

⁴⁵ D. Ó Cróinín, *Irlandia średniowieczna...*, s. 59.

⁴⁶ T. O’Loughlin, *Celtic Theology...*, s. 82-83.

⁴⁷ Adamnan z Hy, *De locis sanctis*, *Wstęp...*, s. 240.

⁴⁸ Adamnan z Hy, *De locis sanctis*, *Wstęp...*, s. 240.

⁴⁹ M. Dillon, H. Chadwick, *Ze świata Celtów...*, s. 181.

⁵⁰ Bede, *Historia Ecclesiastica Gentis Anglorum* (dalej: *HEGA V 15*), classclit.about.com/library/bl-etexts/bede/bl-bede-contents.htm (dostęp 13.04.2013 r.); P. Riché, *Edukacja i kultura w Europie Zachodniej VI-VIII w.*, tłum. M. Radożycka-Paoletti, Warszawa 1995, s. 405.

⁵¹ Bede, *HEGA V 15...*

pisania własnego dzieła o tym samym tytule⁵². Mnich anglosaski tego zresztą nie kryje, pisząc: „Wyłożyłem to w miarę sił o miejscach świętych, idąc za przekładami historycznymi, w szczególności zaś, za sprawozdaniem biskupa galijskiego Arkulfa, które doskonale wykształcony w piśmie święty Adamnan spisał chropowatym językiem i ujął w trzy części”⁵³.

Z tekstu tego korzystał także wielki uczony iroszkocki, Marian Szkot, przy tworzeniu swej monumentalnej *Kroniki świata*⁵⁴. Wiemy także, iż *De locis sanctis* przechowywane było w klasztorach iroszkockich założonych na kontynencie. Jeden z rękopisów dostępny jest obecnie w Sankt Gallen, zaś w Strasburgu sporządzono dwie kopie pracy Adamnana⁵⁵.

*

Największym dziełem Adamnana jest z całą pewnością *Vita Sancti Columbae*, będąca najstarszym, przetrwałym do naszych czasów, zapisem dokonań pierwszego opata Iony, świętego Kolumby Starszego⁵⁶. Dużą trudność sprawia określenie dokładnej daty powstania tego tekstu. Najczęściej przyjmuje się, iż *Vita* sporządzona została około roku 700⁵⁷. Zdaniem Richarda Sharpe’a, Adamnan zaczął spisywać opowieści o Kolumbie przed 697 rokiem, dodając kolejne przekazy od czasu do czasu i kończąc po 697 roku. Możliwe także, iż setna rocznica śmierci Kolumby, która wypadła w roku synodu w Birr, natchnęła opata Iony do spisania doniosłych czynów swego wielkiego poprzednika⁵⁸. Było to więc zapewne ostatnie dzieło, jakie sporządził Adamnan przed swą śmiercią, która jak wiemy nastąpiła w 704 roku.

Podobnie jak *De locis sanctis*, *Vita...* również składa się z trzech części. Pierwsza z nich opisuje prorocтва świętego, druga cuda, których dokonał, a trzecia, zwana *Liber Angeli*, wizje, jakich doświadczył⁵⁹. Zdaje się jednak, że w tamtym czasie układ dzieła, jaki przyjął Adamnan, był już przestarzały, co świadczy o silnej inspiracji twórczości Adamnana najstarszymi żywotami świętych chrześcijańskich. Wiemy także, iż zapoznał się z żywotem świętego Germanusa, autorstwa Konstancjusza, który cytował w *Vita...*⁶⁰. Przyjęta przez Adamnana kompozycja pracy zaczerpnięta

⁵² J.J. Ó Ríordáin, *Early Irish saints...*, s. 71; *Żegluga świętego Brendana opata*, tłum. I. Lewandowski, oprac. J. Strzelczyk, Poznań 1992, s. 95.

⁵³ Beda, *O miejscach świętych*, [w:] A. Bober, *Anglia, Szkocja, Irlandia...*, s. 98.

⁵⁴ W. Baran-Kozłowski, „*Kronika świata*” Mariana Szkota – studium źródłoznawcze, Poznań 2009, s. 252.

⁵⁵ J. Strzelczyk, *Iroszkoci w kulturze średniowiecznej Europy*, Warszawa 1987, s. 160, 210.

⁵⁶ Do naszych czasów przetrwała kopia owego dzieła sporządzona przez opata Iony Dorbene na początku VIII wieku, por. P.P. Ó Neill, *Celtic Britain and Ireland...*, s. 75. Manuskrypt przechowywany jest obecnie w Schaffhausen w Szwajcarii.

⁵⁷ W. Davies, *The Celtic Kingdoms*, [w:] *The New Cambridge Medieval History*, ed. P. Fouracre, vol. 1: c. 500 - c. 700, Cambridge 2005, s. 247, 250.

⁵⁸ R. Sharpe, *Introduction...*, s. 55.

⁵⁹ M. Stansbury, *The composition of Adomnán's Vita Columbae*, „*Peritia*” 2003-2004, vol. 17-18, s. 154-182, gdzie dokładnie omówiona została struktura tegoż dzieła.

⁶⁰ M. Dillon, H. Chadwick, *Ze świata Celtów...*, s. 181; Adomnán of Iona, *Life of St Columba II 34...*, s. 182-184.

została zaś z dzieł Ewagriusza z Pontu, który żył w IV wieku i Sulpicjusza Sewera, tworzącego na przełomie IV i V wieku⁶¹. O tych zapożyczeniach świadczy również zastosowanie w *Vita* dwóch przedmów. Podobnie było w przypadku tekstu Sulpicjusza Sewera, jak też w żywocie świętego Antoniego, w którym to w oryginale napisanym po grecku przez Atanazego umieszczono jedną przedmowę. W tłumaczeniu łacińskim pióra Ewagriusza znalazły się już dwie przedmowy, jedna od autora i druga dodana przez łacińskiego tłumacza⁶². O wpływie żywotu świętego Antoniego świadczy jeszcze opis śmierci Kolumby Starszego⁶³, który jest również zbliżony do prezentacji śmierci świętego Benedykta z Nursji u Grzegorza Wielkiego⁶⁴. Podobieństwa z dziełem Sulpicjusza Sewera o świętym Marcinie z Tours odnajdziemy zaś w szczególności w sposobie przedstawienia obu bohaterów w ich żywotach. Zastosowanie przez Adamnana dwóch przedmów potwierdzać może zarówno wpływ dzieł greckich, jak też żydowskich⁶⁵. Z tradycji żydowskiej Adamnan korzystał choćby poprzez twórczość Hegesippusa. Obecnie zresztą badacze coraz częściej dochodzą do wniosku, iż znajomość hebrajskiego wśród mnichów iroszkockich mogła być znacznie lepsza, niż niegdyś sądzono⁶⁶. Jak widać Iona jest tego świetnym przykładem. Również podział dzieła na trzy części dotyczące odpowiednio widzeń, cudów i wizji jest typowy dla podobnych utworów z epoki⁶⁷.

Adamnan wykazał się także dużą znajomością autorów łacińskich⁶⁸. Często stosuje bowiem klasyczne formy na określenie takich pojęć, jak *monasterium*, *civitas* czy *ecclesia*⁶⁹. Nie jest to więc łacina zmieniona przez wzorce celtyckie, co zapewne zawdzięczano dogłębnej znajomości dzieł Ewagriusza z Pontu, czy też żywotu świętego Marcina z Tours. Dlatego Adamnan, aby ukazać wielkość świętego Kolumby, jego klasztoru, jak też całej społeczności zgromadzeń powiązanych z Ioną, często używa klasycznych form, takich jak *noster patronus*, *noster praesul* czy *noster Columba* w odniesieniu do założyciela Iony, czy też *nostra insula* w odniesieniu do Iony⁷⁰. Nieobce Adamnanowi były także formy greckie, stosuje on bowiem wiele zapożyczeń z tego języka, takich jak *onomatis* czy *lithus*⁷¹.

⁶¹ M. Stansbury, *The composition of Adomnán's...*, s. 155.

⁶² R. Sharpe, *Introduction...*, s. 58.

⁶³ D.A. Bullough, *Columba, Adomnán...*, part I, s. 126-127.

⁶⁴ W. Berschin, *Biographie und Epochenstill...*, s. 247.

⁶⁵ J.M. Picard, *The purpose of Adomnán's Vita Columbae*, „Peritia” 1982, vol. 1, s. 176-177.

⁶⁶ D.A. Sikorski, *Iryjska egzegeza biblijna wczesnego średniowiecza – problem metody*, [w:] *Scriptura custos memoriae. Prace historyczne*, red. D. Zydorek, Poznań 2001, s. 471.

⁶⁷ W. Berschin, *Biographie und Epochenstill...*, s. 245.

⁶⁸ T. Ó Fiaich, *Początki chrześcijaństwa V i VI wiek*, [w:] *Historia Irlandii*, red. T.W. Moody, F.X. Martin, tłum. M. Goraj-Bryll, E. Bryll, Poznań 1998, s. 73.

⁶⁹ C. Stancliffe, *Religion and society in Ireland*, [w:] *The New Cambridge Medieval History...*, s. 414.

⁷⁰ J.M. Picard, *The purpose of Adomnán's...*, s. 166. Spowodowane było to między innymi faktem, iż Irlandczycy uczyli się łaciny od Kościoła. Por. E.R. Curtius, *Literatura europejska i łacińskie średniowiecze*, tłum. A. Borowski, Kraków 2009, s. 53.

⁷¹ W. Ker, *Wczesne średniowiecze. Zarys historii literatury*, tłum. T. Rybowski, Wrocław 1987, s. 117-119.

Argumentacja hagiograficzna Adamnana wskazuje na korzystanie przez niego z *Historii Kościelnej* Euzebiusza z Cezarei czy też *Dziesięciu Ksiąg o Historii* Grzegorza z Tours⁷², zaś widoczny w *Vita Sancti Columbae* model edukacji poprzez wiarę świetnie koresponduje z innym utworem autorstwa Grzegorza z Tours, czyli *Żywotami Ojców* oraz *Dialogami* Grzegorza Wielkiego⁷³. Świadczyć to może o wpływie tych dzieł na twórczość Adamnana.

Dziwιάty opat Iony korzystać miał także z pierwszej znanej nam wersji żywotu świętego Kolumby pióra poprzednika Adamnana w opactwie na Ionie, świętego Cummene, którego dzieło nie zachowało się jednak do naszych czasów⁷⁴. Utwór ten znany był pod nazwą *Liber de Uirtutibus*⁷⁵. W odniesieniu do innych iroszkockich inspiracji Adamnana powiedzieć należy, że opis Iony, który sporządził, nieraz przypomina również wyspy opisywane przy przedstawianiu tradycji o świętym Brendanie z Clonfert czy w opowieściach o Maelduinie. Jak zauważył Walter Berschin, świat opisywany w iroszkockich żywotach świętych tylko częściowo pokrywa się z wizją ze Starego i Nowego Testamentu. Pod tym względem widać zaś podobieństwa między *Vita Sancti Columbae* a żywotami świętej Brygidy z Kildare⁷⁶. Świadczy to, iż na Ionie doskonale znane były zarówno irlandzkie dzieła hagiograficzne, jak też liczne legendy celtyckie.

Biorąc te pierwsze pod uwagę, Adamnan przy pisaniu *Vita...* mógł się także inspirować *Vita Patricii* pióra Muirchú. Szczególnie w opisie nawrócenia grzesznika przez Kolumbę odnajdujemy wiele podobieństw z treścią opowieści opisujących spotkanie poganina Mac Cuilla ze świętym Patrykiem. J.M. Picard twierdził zaś, iż widoczny w *Vita Sancti Columbae* duch walki z przeciwnikiem zbliżony jest do listów autorstwa zarówno Kolumbana Młodszego, jak i Aldhelma⁷⁷. O wpływach anglosaskich w twórczości Adamnana świadczy również stosowana przez niego łacina. Jest ona dość zawiła⁷⁸ i zasadniczo podobna do tej stosowanej w dziełach Aldhelma. Z nimi to Adamnan zapoznał się najpewniej podczas którejś z jego wypraw do North-

⁷² J.M. Picard, *Bede, Adomnán and the writing of history*, „Peritia” 1983, vol. 2, s. 54.

⁷³ R. Sharpe, *Notes*, [w:] *Adomnán of Iona, Life of St Columba...*, s. 305. Święty Kolumba bardzo często prezentowany jest również podczas przepisywania ksiąg, był to bowiem ważny aspekt jego działalności. Por. W. Berschin, *Biographie und Epochenstil...*, s. 250.

⁷⁴ M. Stansbury, *The composition of Adomnán's...*, s. 161. Adamnan korzystać mógł także z *Vita Brigidae*. Por. D.A. Bullough, *Columba, Adomnán and the Achievement of Iona*, part II, „The Scottish Historical Review” 1965, vol. 44, s. 21.

⁷⁵ J.M. Picard, *Bede, Adomnán...*, s. 53. Dzieło to powstało najpewniej w latach 623-640. Por. D. Woods, *St Columba, Silnán and the „Male Bovine” (VC 2.17)*, „Journal of Theological Studies” 2008, vol. 59, s. 696. Nie jest jednak wykluczone, iż Cummene rozpoczął swą działalność dopiero pod koniec lat 50. VII wieku, co pośrednio potwierdzały także zapis w *Chronicon Scotorum*. Por. D.N. Dumville, *Two troublesome abbots*, „Celtica” 1990, vol. 21, s. 146-147; *Chronicon Scotorum 665*, [w:] CELT, www.ucc.ie/celt/published/T100016/index.html (dostęp 13.04.2013 r.).

⁷⁶ W. Berschin, *Biographie und Epochenstil...*, s. 253.

⁷⁷ J.M. Picard, *The purpose of Adomnán's...*, s. 177.

⁷⁸ Adamnan stosuje na przykład hiperbole czy inwersje. Por. D.A. Bulloch, *Columba, Adomnán...*, s. 21.

umbrii. Możliwe także, iż Adamnan czytał również anonimowe dzieło poświęcone życiu świętego Cuthberta sporządzone w Lindisfarne około 700 roku. Szczególnie, że Lindisfarne, jako dawna misja iroszkocka, w czasach Adamnana nadal utrzymywało ścisły kontakt z Ioną⁷⁹.

Trudności w określeniu przekazów, z których korzystał Adamnan przy pisaniu *Vita...*, wynikają z tego, iż nie zawsze autor ten, jak też wielu innych mu współczesnych, podaje, skąd zaczerpnął informacje, używając formuł „poinformowani ludzie” czy „uczeni mężowie”⁸⁰. Dodatkowo znaczna część autorów wczesnośredniowiecznych starała się kopiować poprzednie dzieła, które uznawali za cenne i dlatego nieraz nie jest możliwe dokładne określenie bezpośredniego źródła inspiracji dla wielu fragmentów prac Adamnana.

Nie ulega także wątpliwości, iż żywot Kolumby powstał w znacznym stopniu nie tylko dzięki znanej ówczesnie literaturze, ale również bardzo ważnej we wszystkich społecznościach celtyckich, tradycji oralnej, o której jeden z badaczy pisał jako o pamięci „[...] przekazywanej ustnie przez naszych poprzedników oraz mężów godnych wiary, którzy znali fakty”⁸¹. *Vita Sancti Columbae* sporządzono więc między innymi na podstawie opowieści i fragmentarycznych zapisków⁸².

Odnosząc się do tradycji celtyckiej jako źródła inspiracji twórczości dziewiątego opata Iony, zaznaczyć trzeba, że jest ona widoczna w wielu partiach dzieł Adamnana, w szczególności zaś w *Vita Sancti Columbae*. Jednak z racji tego, iż zabytki tradycji pogańskiej z omawianego przez nas okresu nie zachowały się, a w większości znamy je z późniejszych kompilacji sporządzonych dopiero w X czy XI wieku, nigdy nie możemy być pewni, czy inspiracją Adamnana była jedynie tradycja ustna, czy też może manuskrypty stanowiące niegdyś część wyposażenia biblioteki na Ionie⁸³.

Również w przypadku *Vita Sancti Columbae* odnajdziemy wiele odwołań biblijnych. Pod tym względem szczególnie warto zwrócić uwagę, iż w niektórych miejscach Kolumba przypomina proroków ze Starego Testamentu. Widoczne jest to choćby w przypadku postaci Eliasza i Elizeusza⁸⁴. Nieraz odnieść możemy także wrażenie, iż wizerunek świętego Kolumby jest niezwykle zbliżony do obrazu Samu-

⁷⁹ R. Sharpe, *Introduction...*, s. 59.

⁸⁰ R. Sharpe, *Introduction...*, s. 56.

⁸¹ Por. W. Falarski, *Podróże po Irlandii...*, s. 134.

⁸² M. Stansbury, *The composition of Adomnán's...*, s. 154; P. Ó Riain, *Towards a methodology in early Irish hagiography*, „Peritia” 1982, vol. 1, s. 146. Bardzo możliwe, iż podobnie jak w przypadku *De locis sanctis*, Adamnan najpierw sporządzał notatki na woskowych tabliczkach, które następnie przepisywał na pergamin, dzięki czemu łatwiej było mu zachować przyjęty porządek chronologiczny w ostatecznej wersji *Vita...*, która przetrwała do naszych czasów.

⁸³ Nie wiemy niestety, w jaki sposób przechowywano księgi na Ionie. Adamnan nie wspomina o tym w żadnej ze swych prac. Jak się zdaje, księgi te musiały być w tym czasie składowane w specjalnych kufrach, gdyż świadectwo istnienia w klasztorze oddzielnych budynków służących do przechowywania ksiąg znamy dopiero z IX wieku. Powstały one najpewniej jako zabezpieczenie przez powszechnymi wtedy grabieżami klasztorów. Por. P.P. Ó Neill, *Celtic Britain and Ireland...*, s. 84-85.

⁸⁴ J. Przybył, *Święty Kolumba. Misjonarz cudotwórca opat. W 1400 rocznicę śmierci*, „Rocznik Teologiczny” 1999, R. XLI, z. 1-2, s. 100.

ela z Septuagintowej I Księgi Królewskiej⁸⁵. Nawiązania te będą jeszcze bardziej wyraźne, jeśli porówna się sposób sukcesji Echowida Buide, przedstawiony w dziele Adamnana, z biblijną historią o królu Dawidzie⁸⁶.

*

Podsumowując, warto podkreślić, iż biblioteka klasztorna na Ionie w VII wieku była nader bogata. Znajdowały się w niej liczne dzieła autorów wczesnochrześcijańskich, greckich oraz łacińskich, a znaczną inspiracją dla Adamnana była Biblia, gdyż odwołań do Pisma Świętego odszukać możemy w twórczości dziewiętego opata Iony zdecydowanie najwięcej. Swoje odbicie znajdują tam także dzieła powstałe w VI i VII wieku stanowiące kanon literatury wczesnośredniowiecznej oraz teksty należące do tradycji iroszkockiej. Dlatego też do czasu pierwszych najazdów Wikingów, które to nastąpiły na przełomie VIII i IX wieku, klasztor na Ionie posiadał zapewne jedną z lepiej zaopatrzonych bibliotek w Europie.

Bibliografia

- Adamnan z Hy, *De locis sanctis*, [w:] *Do Ziemi Świętej: najstarsze opisy pielgrzymek do Ziemi Świętej IV-VIII w.*, oprac. P. Iwaszkiewicz, Kraków 2010, s. 244-310
- Adamnan, [w:] C.V. Manzanares, *Pisarze wczesnochrześcijańscy I-VII w.*, tłum. E. Bur-ska, Warszawa 2001
- Adamnan, [w:] M.J. Szymusiak, M. Starowieyski, *Słownik wczesnochrześcijańskiego pi-smiennictwa*, Poznań 1971
- Adomnán of Iona, *Life of St Columba*, ed. by R. Sharpe, London 1995
- Baran-Kozłowski W., „Kronika Świata” Mariana Szkota – studium źródłoznawcze, Po- znań 2009
- Beda, *O miejscach świętych*, [w:] A. Bober, *Anglia, Szkocja, Irlandia. Teksty źródłowe do historii Kościoła i patrystyki I-IX w.*, Lublin 1991
- Bede, *Historia Ecclesiastica Gentis Anglorum*, classicalit.about.com/library/bl-etexts/bede/bl-bede-contents.htm (dostęp 13.04.2013 r.)
- Berschin W., *Biographie und Epochenstil in lateinischen Mittelalter*, Band 2: *Merowin-gische Biographie. Italien, Spanien und die Inseln im frühen Mittelalter*, Stuttgart 1988
- Bober A., *Anglia, Szkocja, Irlandia. Teksty źródłowe do historii Kościoła i patrystyki I-IX w.*, Lublin 1991
- Bullough D.A., *Columba, Adomnán and the Achievement of Iona*, part I, „The Scottish Historical Review” 1964, vol. 43, s. 111-130, part II, „The Scottish Historical Re-view” 1965, vol. 44, s. 17-33
- Chronicon Scotorum 624*, [w:] Corpus of Electronic Texts, www.ucc.ie/celt/published/T100016/index.html (dostęp 13.04.2013 r.)

⁸⁵ M. Enright, *Royal succesion and abbatial prerogative in Adomnán's Vita Sancti Columbae*, „Peritia” 1985, vol. 4, s. 91.

⁸⁶ Tamże, s. 88-91.

- Chronicon Scotorum 665*, [w:] The Corpus of Electronic Texts, www.ucc.ie/celt/published/T100016/index.html (dostęp 13.04.2013 r.)
- Curtius E.R., *Literatura europejska i łacińskie średniowiecze*, tłum. A. Borowski, Kraków 2009
- Davies W., *The Celtic Kingdoms*, [w:] *The New Cambridge Medieval History*, ed. P. Fouracre, vol. 1: c. 500 - c. 700, Cambridge 2005, s. 232-262
- Dillon M., Chadwick H., *Ze świata Celtów*, tłum. Z. Kubiak, Warszawa 1975
- Dumville D.N., *Two troublesome abbots*, „Celtica” 1990, vol. 21, s. 146-152
- Enright M.J., *Royal succession and abbatial prerogative in Adomnán’s Vita Sancti Columbae*, „Peritia” 1985, vol. 4, s. 83-103
- Falarski W., *Podróże po Irlandii monastycznej*, Poznań 2003
- Gorman M., *Adomnán’s De locis sanctis. The diagrams and the sources*, „Revue Benedictine” 2006, vol. 116, s. 5-41
- Ker W., *Wczesne średniowiecze. Zarys historii literatury*, tłum. T. Rybowski, Wrocław 1987
- McNamara M., *Monastic schools in Ireland and Northumbria before A.D. 750*, „Milltown Studies” 1990, vol. 25, s. 19-36
- O’Loughlin T., *Adomnán and Arculf: The case of an expert witness*, „Journal of Medieval Latin” 1997, vol. 7, s. 127-146
- O’Loughlin T., *Celtic Theology, Humanity, World and God in Early Irish Writings*, London 2000
- O’Loughlin T., *The exegetical purpose of Adomnán’s De locis sanctis*, „Cambridge Medieval Celtic Studies” 1992, vol. 24, s. 37-53
- O’Loughlin T., *The Latin version of the scriptures in Iona in the late seventh century: the evidence from Adomnán’s De locis sanctis*, „Peritia” 1994, vol. 8, s. 18-26
- Ó Cróinín D., *Irlandia średniowieczna 400-1200*, tłum. J. Szaciłło, Warszawa 2011
- Ó Fiaich T., *Początki chrześcijaństwa V i VI wiek*, [w:] *Historia Irlandii*, red. T.W. Moody, F.X. Martin, tłum. M. Goraj-Bryll, E. Bryll, Poznań 1998, s. 65-73
- Ó Neill P.P., *Celtic Britain and Ireland in the early Middle Ages*, [w:] *Libraries in Britain and Ireland*, ed. by E. Leedham-Green, T. Webber, vol. 1: to 1640, Cambridge 2008, s. 69-90
- Ó Riain P., *Towards a methodology in early Irish hagiography*, „Peritia” 1982, vol. 1, s. 146-159
- Ó Riordáin J.J., *Early Irish saints*, Dublin 2001
- Picard J.M., *Bede, Adomnán and the writing of history*, „Peritia” 1983, vol. 2, s. 50-70
- Picard J.M., *The purpose of Adomnán’s Vita Columbae*, „Peritia” 1982, vol. 1, s. 160-177
- Przybył J., *Święty Kolumba. Misjonarz cudotwórca opat. W 1400 rocznicę śmierci*, „Rocznik Teologiczny” 1999, R. XLI, z. 1-2, s. 95-102
- Riché P., *Edukacja i kultura w Europie Zachodniej VI-VIII w.*, tłum. M. Radożycka-Paoletti, Warszawa 1995
- Sharpe R., *Introduction*, [w:] *Adomnán of Iona, Life of St Columba*, ed. R. Sharpe, London 1995
- Sikorski D.A., *Iryjska egzegeza biblijna wczesnego średniowiecza – problem metody*, [w:] *Scriptura custos memoriae. Prace historyczne*, red. D. Zydorek, Poznań 2001, s. 463-483
- Sokolski J., *Wizja Adamnana*, Wrocław 2002

- Stancliffe C., *Religion and society in Ireland*, [w:] *The New Cambridge Medieval History*, ed. P. Fouracre, vol. 1: c. 500 - c. 700, Cambridge 2005, s. 397-425
- Stansbury M., *The composition of Adomnán's Vita Columbae*, „Peritia” 2003-2004, vol. 17-18, s. 154-182
- Strzelczyk J., *Iroszkoci w kulturze średniowiecznej Europy*, Warszawa 1987
- The Annals of Inisfallen*, [w:] Corpus of Electronic Texts www.ucc.ie/celt/published/T100004/index.html (dostęp 13.04.2013 r.)
- The Annals of Tigernach*, [w:] Corpus of Electronic Texts, www.ucc.ie/celt/published/T100002A/index.html (dostęp 13.04.2013 r.)
- The Annals of Ulster*, [w:] Corpus of Electronic Texts, www.ucc.ie/celt/published/T100001A/index.html (dostęp 13.04.2013 r.)
- Woods D., *St Columba, Silnán and the „Male Bovine” (vc 2.17)*, „Journal of Theological Studies” 2008, vol. 59, s. 696-702
- Żegluga świętego Brendana opata*, tłum. I. Lewandowski, oprac. J. Strzelczyk, Poznań 1992

Summary

The library of Iona in the seventh century based on abbot Adomnan works

Collections of medieval libraries rarely have survived to our times. Massive destruction of the monastery at Iona in Scotland at the time of the Viking raids resulted in the collection dispersal. The lists of the contents of the monastic library did not survive. But it is possible to restore the library in the monastic complex formed only on the basis of the Iona's literature. For this purpose, the author has studied works written by saint Adomnan of Hy. The appearance of inspiration for Adomnan's allow a fuller understanding of the intellectual culture of early medieval Europe. Analysis of *De locis sanctis* and *Vita Sancti Columbae* shows that Adomnan used the oldest Christian literature, early medieval works and Celtic tradition. This proved that Iona had one of the better-equipped libraries at that time.